

ЦОНЧО РОДЕВ
ЕДНА ТОРБА КЛЮЧОВЕ

chitanka.info

Напоследък, колчем го ядосваха неговите софиянлии, Есад паша^[1] неволно си припомняше онази сладка лакърдия^[2], дете едно момче толкоз дълго сукало от бозките на майка си, та само за девет години израснало не човек, а цял великан. Може и да не беше точно така приказката — колко ли пъти лятото е сменило зимата, откакто я бе чул! — но все тя му идеше на ум. Защото нещо таквоз ставаше пред очите му: имаше жителите на „своя“ град за сиво и безобразно многолюдие, кротко и тъпеещо в непосилен катадневен труд, пък то, множеството, с всеки ден се възправяше пред очите му, издигаше снага и вече отдавна дотолкова надрастваше обичайния човешки бой, сякаш искаше не с къщите или с дърветата да се мери, а със самата Витоша. А при това все си оставаше такова — без лични люде и първенци, които да го водят подире си, не черпеше силите си нито от кой знае каква ученост, нито от несметна заможност. Ала невям самата тукашна земя наливаше соковете си в жилите му, че то хем оставаше безлично, хем растеше, та се забравяше. Съвсем като онова сукалче от приказката...

Сега, докато сърбаше сутрешното си кафе (поръчал го бе силно и без шекер, зер снощи на ракь-кефи попрехвърли мярката), софийският мютесариф^[3] се опитваше да си припомни как аджеба започна всичко.

Лани, в 1860-а, когато застяга гъчовете^[4], за да заеме този висок пост, стамбулските му приятели се надпреварваха да го увещават: хубавата София била най-спокойното място в царщината на падишаха, а случело ли се размирна глава да се понадигне над другите, достатъчно било едно скръцване със зъби, за да се превие отново вратът ѝ в смирен поклон. Когато месец по-късно пристигна тук, в китния град в подножието на Витоша, обещаният рахатлък комай щеше да се окаже действителност. В конака цареше ред. Градът видимо богатееше. Раята, същото онова безцветно многолюдие, го посрещна с уважение и покорство. (Тук му е мястото да се каже, че пашата бе чувал бая двусмислени приказки за това покорство на софийската рая, предшественикът му се бе погрижил да сложи всичко в порядък. На първо място — напъдил бе размирния даскал Сава Филаретов. Същия този даскал, дете най-напред така шашардисал акъла на гръцкия владика Гедеон, че той забравил и род, и патриарх, и Фенер, и черковните битки между българи и елини, та в ектенията си в деня на Свети Архангел изпял „Многая лета Илариону Болгарскому

Свещенноначальнику!“ и... се озовал заточен на остров Родос. А следващият владика-грък, Паисий, пак поради Сава Филаретов изобщо не сколасал да влезе в митрополията; него раята погнала още при идването с разкашкани домати и запъртъци и го гонила, кажи го, чак до Ихтиман...) Народът беше трудолюбив и уреден, грижовен за работата си и за семействата, плащаше си вергиите^[5] навреме, та на пашата наистина не оставаше нищо друго, освен да си гледа кефа и вечер да си посрѣбва от забраненото от Пророка питие...

Да, но този рахатлък продължи само допреди месец, когато в последния ден на май известиха, че Патриаршията проводила нов владика на софиянци, някой си Доротей — поразпита отгоре-отгоре Есад паша и научи, че Доротей Дорчѐ, както му думаха тукашните — бил от българско коляно. Тази вест го успокои — щом идеше българин, а не грък нямаше да има смутове и ежби, тъй си рече мютесарифът между две чашки по ракиено време.

Тъй си рече, ала още сабахлен на другия ден разбра, че се е лъгал. То стана пак в часа на първото сутрешно кафе.

Влезе при него Салих ага, кятибинът^[6], и рече от вратата, че пратеничество на софийската рая било дошло в конака и не молело, а настоявало за среща с мютесарифа. Не повярва тогаз на ушите си Есад паша, та възкликна:

— Що, що? — И потрети: — Що рече?

— Така е, паша ефенди. Дошли са до две дузини българи и искат лично с тебе да говорят.

Поразмисли Есад паша, пък бутна настрана недоизпития филджан и кимна: хубаво, нека дойдат тези пратеници.

И те дойдоха. И с идването си изпълниха одаята с миризма на шаяк, на пот, на кахъри, на мазолести длани. Огледа ги Есад паша и без мъка разпозна що за люде са — кундурадзии, табаци^[7], симитчии, терзии и други таквиз от същата порода — само едно убягна от опитното му око: кой ли, аджеба, измежду тях е водачът им — тъй еднакви му се видяха всичките. Еднакви и... никакви; каза си, че само да кихне и ще ги издуха от одаята, че и от София. И от тая мисъл го напуши смях — виждаш ли, ей тази паплач не молела, а изисквала, настоявала за среща!

— Е, кажете, ефендилер — започна мютесарифът, като се старяеше да поприкрие насмешката си. Имали сте да ми говорите

нещо си...

— За Дорчѐ е, твоя милост. Не щем го, верицата му проклета.

Кой изрече тези думи? Пашата тѝй и не разбра — в ушите му прозвучаха като изговорени от цялото пратеничество в един глас.

— Че вие не го познавате — каза той искрено изненадан. — Как може да не го щете, без да сте го видели? Ами ако е хрисим като ангел?

— Знаем го ние бесния Дорчѐ, паша ефенди, и без да сме го видели. Отколе стигна до нас славата на черната му грѣцка душа.

— Грѣцка ли? — вдигна вежди Есад паша. — Че той е българин...

— Българин по рождение, пѣк грѣцка подлога по нрав — изговори ясно един.

Друг от задната редица добави:

— Таквиз са по-голямо зло и от истинските грѣци. Също като с вероотстъпниците, паша ефенди. Както се казва по вашему: „Маазаллах дин-дѣонме, сорадан гѣорме.“ Ще рече: „Бог да пази от вероотстъпници, от прогледали отпосле.“

А трети завърши недвусмислено:

— Та по-добре придумай го хич да не доближава София, зер не знаем що може да му се случи...

Не бяха се още стопили във въздуха тези думи, когато детето от приказката порасна наведнѣж с две педи пред очите на слисания мютесариф. Що за рая бяха тези хора, които имаха ербаплѣка тук, в конака да изрекат подобна заплаха? Кѣде остана прословутото им смирение?

Спомни си тогаз пашата съветите на стамбулските си аркадаши и скрѣцна със зѣби:

— Жабата да си знае гѣола, ефендилер. — Той си стори труда да вреже една брѣчка между веждите си. — Как се одѣрзостявате да...

Щеше да се разпростре надълго и нашироко, но предпочете да отреже изкъсо:

— Вървете си и си налягайте парцалите! И да помните — случи ли се нова дѣрзост или неподчинение, тогаз ще оставя кадифѣаната рѣкавица и ще нахлузя другата, челичената.

Не възразиха повече пратениците, поклониха се и се оттеглиха заднишком. Наглед покорни като същински овчици. Но само след неделя същото онова дете избуя с още три-четири аршина — Доротей

пристигна, но муцуната му срещна заключената порта на митрополията.

Негово светейшество се повъртя, похленчи пък като не намери ръка за помощ, опря до мютесарифа. Истината е, че Есад паша изобщо не се поколеба кому да отдаде предпочитанията си — Доротей беше гяур като другите и на това отгоре пръв чернокапец, но в дълбоките джобове на расото си носеше ираде^[8], издадено направо от Високата порта, докато в другото блюдо на везната имаше само нещо бозаво и безлично, което в съзнанието на пашата приличаше на нанесени един върху друг стотици кадросани образи на отрудени люде шаячни аби и потури, с възлести пръсти на ръцете, с провиснали мустаци на лицата и на главите с проскубани калпачета. Заповяда той, та заптиетата му разгониха събралата се тълпа недоволници, строшиха катинарите на вратите и настаниха чернокапеца в митрополията. В престараването си дори задържаха „на синджир“ седмина от по-разлютените гяури (пашата поразмисли и сетне тихомълком ги освободи — не бяха те първенци някакви, та усети, че с това заптисване става за резил в града), но дълбоко в себе си изпита неволна почуда от уж безличните софиянлии.

Само след ден почудата се примеси и с тайничко уважение — шпионите на Есад паша донесоха, че българската рая ударила ключа на всички църкви в града и на висок глас заявявала, че богомолците ще останат без черкуване, но Дорчѐ в български храм няма да прекрачи.

И тъй се проточиха дните от тогава до днес, цели осем месеца: владиката Доротей „царуваше“ само между четирите стени на митрополията, докато извън тях никой от едновременците му нито го признаваше, нито го допускаше до себе си. Иди сетне да не си спомняш за детето, дете девет години бозало...

Изпъшка Есад паша, пък плесна с ръце и заповяда на притичалия слуга да му донесат второ кафе — нужда усещаше да проясни мозъка си, за да намери изход от това положение, което, раздувано от гяурските вестници в Стамбул, навреждаше на името му. Изпразни и този филджан пашата, но кафето не му се услади както да въртеше и да сучеше. Не намираше как да излезе от тази бъркотия. Да имаше насреща си не един Сава Филаретов, а цял табор^[9] Савафиларетовци, той щеше да знае как да смаже главата на змията, ала сега се чувствуваше безсилен пред това бозаво и уж безлично множество. Е

какво? — запита се на това място в разсъжденията си. — Може ли така, до безкрай, да се прави на сляп и глух за онова, което ставаше под носа му? Или трябва и той, пашата и мютесарифът, да прибере байрака и да подвие опашка пред своята рая? Няма ли да се окепази така, че не в Стамбул, а в цялата държава да не намери укритие от подигравките? Ако ли пък обратното — тръгне да се пребори с нея...

Мютесарифът на София не успя да си отговори на тези въпроси — до ушите му достигна странен шум. Заслуша се, но пак не можа да го определи. Тогава заповяда да повикат при него кятибина Саих ага.

— Голям майтап е станал нощес, паша ефенди — отговори на въпроса му писарят на конака, като едва се удържаше да не се задави в смях. — Нашият Дорчѐ отново се е отличил...

Дорчѐ отдавна дебнел колай да си отмъсти на българите за неуважението към особата му. И снощи най-сетне желаният случай му се представил. Вчера някакъв слуга от митрополията починал и владиката поискал да дойде свещеник, който да опее покойника. И — няма как! — по вечерно време там се явил поп Тошо. Но тогаз пък станало нещо, дето нито е чувано, нито запомнено — якият и охранен Дорчѐ се нахвърлил върху стария поп, блъскал го и го тръшкал, а накрая му остригал брадата, надянал на главата му фес и го натирил през вратата на митрополията.

— И сега? — попита мютесарифът.

— Сега случката се е разчула, паша ефенди. И туй дето го чуваш, са клепалата на всички църкви в града. Бият те до спукване и призовават раята да отмъсти на лудия Дорчѐ за стрижебрадието.

— И го казваш така спокойно? — стрелна го с поглед Есад паша. — Ами че може да се стигне до размирици, до бунт...

— Търсил си го е Дорчѐ, мютесариф ефенди, заслужил... — Не можа да завърши. В конака се разнесе необичайна гълчава, след миг вратата на одаята се отвори с трясък и в нея не влезе, а връхлетя онзи, за когото говореше писарят. Владиката Доротей беше много далеч от обичайното си достолепие. Сега бе раздърпан, задъхан, без калимавка, а една синина под окото му издаваше, че пътят му от митрополията до конака не е бил от най-безгрижните... Изчакаха го да си събере душата и го разпитаха. И ето какво разбраха от несвързания му разказ:

Клепалата вдигнали на крак простолудието на София („Детето от приказката!“ — мярна се през ума на пашата), безчислена тълпа се

събрала в двора на църквата „Свети Крал“ и после се юрнала срещу митрополията. Заптиетата направили каквото можали, имало ранени до двайсет-трийсет мъже и жени, но работата отивала на лошо, та Доротей благоразумно се измъкнал през задната врата и побягнал към конака. Е, не минало съвсем без тояги и ритници, но то било нищо в сравнение с онова, което е щяло да стане, ако би останал в ръцете на разбунената българска сган. Сега владиката ронеше сълзи и призоваваше помощта на пашата, за да бъдат усмирени отново тези дебелоглавци и той, първосвещеникът, отново да заеме и сградата, и поста си.

„Ахмак и половина! — помисли Есад паша. — Прав е Салих — получил си е, каквото е заслужил. Той ще върши дивотиите, пък аз да го спасявам от сопите и лобута^[10]...“ Но преглътна думите си и гласно нареди дядо Доротей да бъде настанен в една от горните соби на конака, а при него, мютесарифа, да се повика пратеничество на разбеснялата се тълпа.

Не мина много време и това ново пратеничество беше пред пашата — точно тридесет и трима души. Есад паша хлъзна поглед по редицата им. Не бяха предишните, пък изглеждаха все същите — главно занаятчии от различните еснафи, само тук-таме по някой търговец или даскал.

— Говорете! — отсече уж строго мютесарифът, пък сам усети колко безпомощен е пред „детето от приказката“.

Повториха му срамната случка със „стрижебрадието“, а после недвусмислено му заявиха, че или трябва да „даде пътя на Дорчѐ“, или да им го предаде в ръцете, те да се оправят с него, както си знаят.

— Чух ви, а сега вие чуйте мене! — повиши глас турчинът с предишната престорена суровост. — Разпръснете се по домовете си и се укротяйте.

И завърши:

— Случи ли се още веднъж някой от вас да се разбуни, ще му заключа дюкяна и ще го прогоня от София. Толкоз!

— Може ли да ти дадем нашия отговор след един сахат време, твоя милост? — след късо мълчание попита някой от мъжете пред него.

— Нямам нищо против — сви рамене пашата. — Но да знаете — думата си на две няма да скърша.

Обаче след час нито мислеше, нито приказваше така серт.

Върнаха се неколцина от пратениците отново при него и стовариха някаква торба в краката му. Разнесе се необичаен звън на метал, та изненаданият Есад паша подхвърли предпазливо:

— Що сте донесли в торбата?

Вместо отговор развързаха ремичката на торбата и я изпразниха в нозете му. Бяха ключове — дълги, къси, широки, прави, криви, всякакви.

— Какво... какво пък... е това? — неволно заекна мютесарифът.

— Ключовете на дюкяните от цялата чаршия, твоя милост — отговори един, който, кой знае по какво, много мязаше на бакърджия. — Ето, имаш ги наготово, без да си правиш труда сам да ни ги събираш. Щом държиш на Дорчѐ ние доброволно спущаме кепенците.

— И няма да дочакаме да ни пропъждаш — добави друг, — а сами ще си отидем. И най-смирено молим да ни се посочи място, където да се поселим. Но да е таквоз място, дето фанариотски крак да не стъпва...

Облегна се безпомощно на възглавниците Есад паша, едва отлепи очи от купчината ключове. И сам не позна гласа си, когато изговори:

— Вземете тези ключове и си идете. Сега не вие, аз искам време за отговор. Три дена...

А щом се изнизаха пратениците през вратата заедно с проклетата си торба с ключове, стори нещо, което друг път не му се бе случвало — поръча сега, по никое време, да му донесат ичкията^[11], дето по обичай пиеше чак по икиндия^[12]...

... Депешата, с която Високата порта му отговори дойде не след три, а още на другия ден: владиката Доротей да си прибира партакешите и да се измита из София. Есад паша с облекчение изпълни нареждането, като направи на Дорчѐ „по-голям“ ихтибар, отколкото неговият предшественик — на Паисия: даде му охрана не до Ихтиман, а чак до Одрин... Друг владика патриаршията не посмя да прати в подвластния му град, ала софийнци да са се наскърбили от това пренебрежение. Но затова пък десет години по-късно посрещнаха

с небивала радост новия си духовен пастир, назначен от Българската екзархия.

А в София така и си остана един чудноват празник. — „Ден на стрижебрадието“, който се чествуваше чак до Освобождението. Есад паша, а сетне и заместниците му усещаха, че зад глумливото име на празника софиянци подразбираха „Ден на народната непреклонност“, но благоразумно препочитаха да си затварят очите за тази нова дързост. Защото уж бозавото и безобразно дете от приказката наистина вече възправяше ръст колкото Витоша, та трябваше във всичко да се съобразяват с него...

[1] *Паша* — висш турски военен (генерал) или административен началник. ↑

[2] *Лакърдия* — дума, приказка. ↑

[3] *Мютесариф(ин)* — управител на санджак (срв. санджак) ↑

[4] *Гъоч* — преселване, преместване в друго жилище, в друго селище; багажът, който се взема при преместване. ↑

[5] *Вергия* — данък. ↑

[6] *Кятиб(ин)* — писар. ↑

[7] *Табак* — кожар; който обработва, щави кожи ↑

[8] *Ираде* — султански указ. ↑

[9] *Табор* — батальон; войсково поделение от няколко роти ↑

[10] *Лобут* — бой; бой като наказание. ↑

[11] *Ичкия* — спиртно питие, обикновено алкохолен концентрат.

↑

[12] *Икиндия* — привечер; времето непосредствено преди залез-слънце. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.